

Фелик О. В.,
*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0003-0862-1453>*

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 384 КК

GENERIC OBJECT OF A CRIMINAL OFFENCE UNDER ARTICLE 384 OF THE CRIMINAL CODE

Питання, що стосуються родового об'єкта кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України), є важливим як для теорії кримінального права, так і для практичних напрямків з огляду формування того базису, без якого неможливо належного з'ясування цієї проблеми.

У цій статті досліджуються концептуальні підходи до розуміння родового об'єкта кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України). Автором для обґрунтування родового об'єкта цього діяння використовується концепція суспільних відносин. У роботі здійснюється аналіз наукових поглядів авторів стосовно родового об'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя, і зокрема, діяння, передбаченого ст. 384 КК України.

Автором під час дослідження використані наступні методи дослідження: системного аналізу; індуктивний та дедуктивний методи; логіко-правовий метод. Автор звертає увагу на те, що в теорії кримінального права і правозастосовній діяльності не склалося єдиного підходу до визначення родового об'єкта кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Юридичний аналіз родового об'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя, в тому числі і діяння, передбаченого ст. 384 КК України, відбувається з використанням традиційного підходу, що склався у вітчизняній науці кримінального права. У статті досліджуються найбільш поширені в науці кримінального права концепції і погляди на родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя і, зокрема, діяння, передбаченого ст. 384 КК України. Також, з'ясовується класифікація об'єктів «по вертикалі» та «по горизонталі», де серед інших об'єктів має місце родовий об'єкт. Пропонується визначення родового об'єкта кримінального правопорушення як теоретичної конструкції, розглядаються та аналізуються погляди авторів стосовно розуміння родового об'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Ключові слова: *родовий об'єкт кримінальних правопорушень, кримінальне правопорушення в сфері правосуддя, введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, класифікація об'єкта кримінального правопорушення «по вертикалі», класифікація об'єкта кримінального правопорушення «по горизонталі», концепція об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин.*

The issue of the generic object of the criminal offence of misleading a court or other authorized body (Article 384 of the CC of Ukraine) is important both for the theory of criminal law and for practical areas, given the formation of the basis without which it is impossible to properly clarify this issue.

This article examines the conceptual approaches to understanding the generic object of the criminal offence of misleading a court or other authorized body (Article 384 of the CC of Ukraine). The author uses the concept of social relations to substantiate the generic object of this act. The article analyses the scientific views of the authors regarding the generic object of criminal offences against justice, and in particular, the act under Article 384 of the Criminal Code of Ukraine.

The author used the following research methods in the course of the study: system analysis; inductive and deductive methods; logical and legal method. The author draws attention to the fact that in the theory of criminal law and law enforcement activities there is no single approach to determining the generic object of the criminal offence of misleading a court or other authorized body. The legal analysis of the generic object of criminal offences against justice, including the act under Article 384 of the CC of Ukraine, is based on the traditional approach established in the national criminal law science. The article examines the most common concepts and views on the generic object of criminal offences against justice and, in particular, the act under Article 384 of the Criminal Code of Ukraine. Also, the author clarifies the classification of objects "vertically" and "horizontally", where the generic object is among other objects. The author proposes to define the generic object of a criminal offence as a theoretical construct, and also considers and analyses the authors' views on understanding the generic object of criminal offences against justice.

Key words: generic object of criminal offences, criminal offence in the sphere of justice, misleading a court or other authorised body, classification of the object of criminal offence "vertically", classification of the object of criminal offence "horizontally", concept of the object of criminal offence as a social relationship.

Постановка проблеми. Питання, що стосуються родового об'єкта кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України), має істотне значення для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності а також зокрема для сфери кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України на фрагментарному рівні займалися такі вчені, як: В. І. Борисов, Я. М. Брайнін, В. К. Гришук, Л. В. Левицька, В. К. Матвійчук, А. А. Музика, Т. О. Мудрак, О. В. Сіренко, П. В. Цимбал, А. В. Савченко, В. В. Кузнєцов, О. Ф. Штанько, В. Я. Тацій та ін. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Формулювання цілі статті. Цілі дослідження цієї статті можна визначити як такі:

- дослідити родовий об'єкт кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України);
- провести критичний аналіз існуючих поглядів на родовий об'єкт кримінального правопорушення введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України).

Викладення основного матеріалу. У законодавстві про кримінальну відповідальність, зокрема в розділі XVIII Особливої частини КК і в ст. 384 КК, відбулися істотні зміни. Це призвело до того, що в теорії кримінального права і в правозастосовній діяльності не склалося єдиного підходу до розуміння складоутворюючих ознак діянь, в тому числі до визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя. У цьому контексті для подальшого нашого дослідження важливо сприйняти думку, яка має місце в юридичній літературі, що «аналіз злочину, з точки зору системного підходу встановлення його змісту, структурних і деталізуючих одиниць, виділення відповідних елементів і ознак складу є першоосновою формування цього конкретного складу злочину (у нашому випадку криміналь-

ного правопорушення, передбаченого ст. 384 КК), описаного і закріпленого в певній статті Особливої частини як юридичної конструкції, оскільки елементи й ознаки останніх конструюються і закріплюються в законі як логіко-юридичної моделі не самі по собі, не довільно, а на підставі аналогічних структурних одиниць злочину певного виду як системного утворення...» [1, с. 110]. Тому, користуючись системним підходом у нашому дослідженні, а також покладаючись на традиційний підхід, що склався у вітчизняній доктрині кримінального права та кримінальному праві держав близького зарубіжжя, юридичний аналіз норм, передбачених ст. 384 КК, почнемо дослідження родового об'єкта. Це викликано тим, що об'єкт кримінального правопорушення обумовлює криміналізацію певного суспільно-небезпечного діяння, а також слугує відправним критерієм кваліфікації конкретного кримінального правопорушення. Крім того, заслуговує на схвалення твердження, що «будь-яке кримінальне правопорушення посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або ставить під загрозу завдання такої шкоди ці суспільні відносини» [2, с. 52]. Це дає нам можливість підтримати позицію, що «будь-яке злочинне діяння неможливе без об'єкта, проти якого воно спрямоване» [3, с. 42].

Історико-правові дослідження, на наш погляд, свідчать про те, що кожна соціально-економічна формація держави зв'язана з розвитком і появою нових суспільних відносин, які потребують низку досліджень кримінального законодавства стосовно тих або інших суспільних відносин, які поставлені під його охорону. Тому в доктрині кримінального права на сьогодні прослідковуються багатоманітні підходи до розуміння об'єкта кримінального правопорушення. У цьому сенсі найбільш вдало відзначився професор В. К. Гришук, який до найбільш поширених концепцій об'єкта кримінального правопорушення запропонував віднести: «1) об'єкт злочину – суб'єктивне право; 2) об'єкт злочину – захищений інтерес (Ф. Ієрінг, Ф. Ліст); 3) об'єкт злочину – блага та інтереси, що охороняються законом (правові

блага); 4) об'єкт злочину – безпека і добробут громадян (О. Ф. Кістяківський); 5) об'єктом злочину є: а) правові норми і конкретні блага та інтереси; б) посереднім об'єктом є порушений припис, норма, а безпосереднім – суспільне відношення, що є реальним проявом цього припису; в) з формального боку є блага та інтереси, що охороняються цією нормою; г) норми права в реальному бутті; 6) об'єкт злочину – окремі особи чи групи осіб; 7) об'єкт злочину охоронювані кримінальним законом суспільні відносини» [4, с. 159–164]. Не можна заперечити твердження В. К. Грищука, що «до найбільш поширених сучасних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права належать наступні: 1) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (В. Я. Тацій, М. Й. Коржанський, М. І. Бажанов, А. В. Савченко, Б. О. Кириш, В. О. Навроцький, Н. О. Гуторова та ін.); 2) об'єкт злочину – це соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко, С. Б. Гавриш); 3) об'єкт злочину – людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу, тощо; 4) об'єкт злочину – окремі особи або багато осіб; 5) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага; 6) об'єкт злочину – суспільні відносини, які є відповідним порядком, встановленими приписами правових норм, а також соціальні блага (Г. В. Чеботарьова); 7) об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають всередині цієї оболонки; 8) об'єкт злочину – охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (О. М. Костенко, П. П. Андрушко); 9) об'єкт злочину – особливо цінні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом» [4, с. 166].

Проведений нами аналіз концепції об'єкта кримінального правопорушення, сформульований професором В. К. Грищуком, дозволяє віднести до найбільш поширених в кримінальному праві підходів, де об'єктом діяння розуміли суспільні відносини. До таких прихильників цієї концепції об'єкта кримінального правопорушення В. К. Гришук справедливо відносить: А. А. Музику [5, с. 25], Л. В. Левицьку,

Т. О. Мудрака, О. В. Сіренка, П. В. Цимбала [6, с. 18], А. В. Савченка, В. В. Кузнецова і О. Ф. Штанька [7, с. 79], В. К. Матвійчука [8, с. 21], В. Я. Тація [9, с. 21], В. І. Борисова [10, с. 4], себе [4, с. 166] та інших. Крім сформульованих вище сучасних концепцій об'єкта існують також інші. Так, як деякі автори обґрунтовують концепцію об'єкта правовідносин [11, с. 79; 12, с. 3].

Ми погоджуємося з В.В. Матвійчуком, що «найбільш вдалою є концепція об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність» [13, с. 25]. На сучасному етапі розвитку суспільства і державності виявилися прихильники другого підходу, який об'єднує критичне сприйняття ідеї про те, що об'єктом кримінального правопорушення виступають суспільні відносини. Успадковуючи такий підхід, П. П. Андрушко пропонує уточнення, що «Під об'єктом злочину (він) розуміє соціальні цінності, натомість порядок відносин (взаємовідносин) між суб'єктами розглядає як вид соціальних зв'язків між суб'єктами, які, у свою чергу, є одним із видів соціальних цінностей, що охороняються кримінальним законом» [14, с. 5].

Найбільш поширеною у теорії кримінального права є класифікація об'єктів кримінального правопорушення «за вертикаллю» та «за горизонталлю». За вертикаллю ми дотримуємося концепції триступеневого поділу об'єктів на загальний, родовий та безпосередній (така класифікація була запропонована В. Я. Тацієм) [9, с. 80]. Деякі науковці сповідують чотириохчлену класифікацію об'єкта кримінального правопорушення. Цю концепцію об'єкта запропонував професор В. Я. Тацій, який «виокремлював підгруповий (видовий) об'єкт злочину, який займає проміжне місце між родовим та загальним об'єктом та є частиною, підсистемою родового об'єкта, перебуваючи з ним у відносинах (рід-вид)» [9, с. 80]. Існують інші класифікації об'єкта кримінального правопорушення, але обмежений обсяг роботи не дозволяє їх розкрити. Нам імпонує тричленна концепція поділу об'єктів, оскільки вона ґрунтується на співвідношенні філософських категорій загального, особливого та окремого [9, с. 60–62].

Відштовхуючись від викладеного вище, з'ясуємо родовий об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. У цьому контексті пошлемося на визначення родового об'єкта, як такого, запропонованого М. І. Пановим: «Під родовим об'єктом злочину розуміють групу однорідних, тісно пов'язаних суспільних відносин, яким властиві загальні або тотожні ознаки, охоронюваних єдиним комплексом кримінально-правових норм» [15, с. 105]. У цьому сенсі важливо сприйняти твердження, що «кожне кримінальне правопорушення посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або ставить під загрозу завдання такої шкоди ці суспільні відносини» [8, с. 69].

З приводу родового об'єкта досліджуваного кримінального правопорушення є різні судження: 1) М. І. Мельниченко запевняє, що таким є «порядок відносин, які охороняються нормами розділу XVIII Особливої частини КК, що забезпечують здійснення правосуддя, а також діяльності, яка сприяє його здійсненню» [16, с. 80–81]. Нам імпонує позиція М. І. Мельниченка, що «не можна погодитися з пропозицією Л. М. Палюх про відмову від терміна «правосуддя» та заміни його на термін «судочинство», оскільки правосуддя – це ширше за обсягом поняття, ніж судочинство» [16, с. 81]. Це знаходить своє підтвердження в тлумаченні терміну «правосуддя», який означає «...1. Суд, судова діяльність держави; юстиція // Установи, які здійснюють судову діяльність держави. Розгляд судових справ» [17, с. 1102]. Іншими словами, термін «правосуддя» охоплює як суд, так і судову діяльність, а також розгляд судових справ. Натомість слово «судочинство» тлумачиться як: «діяльність судових органів, що зв'язана з розглядом кримінальних і цивільних справ, судовий процес» [17, с. 1412]. Слід звернути увагу на те, що в спеціальній юридичній літературі є поширеним розуміння правосуддя в широкому і вузькому розумінні. Так, в довідникових джерелах розуміють правосуддя у вузькому розумінні. Можна погодитися з А. В. Воронцовим, що «в широкому розумінні правосуддя є діяльністю не тільки суду, а й тих органів, які сприяють (допомагають) суду в реалізації поставлених цілей і завдань перед правосуддям (досудове слідство, прокуратура тощо). З позиції кримі-

нально-правової охорони, як об'єкт, теж вважається поняттям більш ширшим, ніж правосуддя як специфічний вид державної діяльності, що здійснюється тільки судом під час розгляду адміністративних кримінальних і цивільних проваджень» [18, с. 41].

У сенсі зазначеного вище слід повністю погодитися з твердженням В. О. Навроцького, що «суд не може бути самодостатнім, його діяльність неможлива без взаємодії з органами, які займаються підготовкою кримінальних справ до судового розгляду та виконання судових рішень» [19, с. 529].

Цікавим є підхід Г. В. Логвінського, який пропонує таке бачення, що «під родовим об'єктом злочинів розділу XVIII Особливої частини КК слід розуміти суспільні відносини, які регулюють установлений законом порядок здійснення правосуддя, сприяння здійснення такої діяльності та надання правової допомоги» [20, с. 62]. Нам уявляється, що це визначення є незавершеним. Крім того, С. Є. Дідик запевняє, що «родовим об'єктом для діянь розділу XVIII Особливої частини КК України є охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми в суспільстві, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя» [21, с. 5]. Термін «порядок діяльності» нам уявляється зайвим. Натомість Р. І. Мельник пропонує термін «правосуддя» замінити на «судочинство», аргументуючи тим, що «семантично термін «правосуддя» означає «суд за правом», а слово «судочинство» – діяльність суду, оскільки перший термін акцентує увагу на змісті (за правом), а другий – на формі (діяльність суду)...» [22, с. 108].

З існуючих поглядів на родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя найбільш вдалою є позиція М. В. Шепітька. Науковець наполягає на тому, що «родовим об'єктом злочинів проти правосуддя (Розділ XVIII КК України) є суспільні відносини, що виникають між учасниками судочинства (провадження) та іншими зацікавленими особами з приводу здійснення правосуддя» [23, с. 259].

У цьому сенсі слід сприйняти думку М. В. Шепітька, що «найбільш точне формулювання родового об'єкта злочинів проти правосуддя залежить від встановлення змісту

предмета суспільних відносин... Його визначення пов'язане із розвитком держави та її правовою системою. Саме від цього залежить, що є правосуддям, які органи його здійснюють, та, відповідно, які суспільно-небезпечні діяння можуть бути спрямовані на протидію здійсненню такої суспільно корисної діяльності та які з них включені до Кримінального кодексу» [23, с. 226]. Крім того, слід погодитися з твердженням, яке має місце в юридичній літературі, що «правосуддя у відповідності до найменування розділу XVIII КК України є предметом суспільних відносин з приводу якого існує соціальний зв'язок між різними суб'єктами. Через це найважливішим завданням є визначення поняття правосуддя» [23, с. 226].

Не викликає сумнівів те, що «поняття правосуддя включає в себе діяльність не тільки суду, а й інших органів й осіб, які йому сприяють» [24, с. 8; 22, с. 8; 25, с.8 та ін.]. З таким підходом слід повністю погодитися.

Висновки. На підставі проведеного нами дослідження можна запропонувати наступне розуміння родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого розділом XVIII Особливої частини КК України: «Родовим об'єктом кримінальних правопорушень проти правосуддя слід розуміти суспільні відносини, що виникають між учасниками судочинства (провадження) та іншими зацікавленими особами, які забезпечують умови з належної охорони (у відповідності з чинним законодавством) правосуддя в Україні».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Панов М.І. Проблеми складу злочину та його функції у доктрині кримінального права. Вісник асоціації кримінального права України, 2013. № 1. С. 103–125. URL : <http://surl.li/gljge>
2. Матвійчук В.К., Присяжний В.М. Забруднення, засмічення, виснаження водних об'єктів : відповідальність, досудове слідство, судовий розгляд, запобігання : Монографія. Київ : КНТ, 2007. 272 с.
3. Матвійчук В.К., Матвійчук В.В. Кримінально-правова характеристика діяння порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : монографія / за заг. ред. В.К. Матвійчука. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 232 с.
4. Гришук В.К. Кримінальне право України : Загальна частина [Навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.]. К. : Ін Юре, 2006. 586 с.
5. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К. : Логос, 1998. 323 с.
6. Левицька Л.В., Мудрак Т.О., Сіренко О.В., Цимбал П.В. Кримінальне право України. Загальна частина : Навч. посібник. Ірпінь : Національна акад. ДПС України, 2005. 206 с.
7. Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.Ф. Сучасне кримінальне право України [курс лекцій]. К. : Вид-во Паливода А.В., 2005. 640 с.
8. Матвійчук В.К. Кримінально-правова боротьба органів внутрішніх справ із злочинним забрудненням водних об'єктів: Навчальний посібник. Київ: НД РІО Українська академія внутрішніх справ, 1992. 80 с.
9. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України [навч. посібник]. Харків : Українська юридична академія, 1994. 80 с.
10. Борисов В.І. Основні проблеми охорони безпеки виробництва в кримінальному законодавстві України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. спец. – 12.00.08 кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право, Харків, 1993. 35 с.
11. Лихова С.Я. Злочини в сфері реалізації громадських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : дис.... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2006. 529 с.
12. Жмур Ю.М. Кримінально-правовий захист недоторканості житла в Україні : автореф. канд. дис. ... ступеня канд. юрид. наук ; спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право. Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2012. 21 с.
13. Матвійчук В.В. Родовий об'єкт злочину порушення недоторканості приватного життя. К. : Юридична наука. № 11. 2016. С. 23–45.
14. Андрушко П.П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі : об'єкт і система. Кримінальне право України. № 12. 2006. С. 3–63.
15. Панов Н.І. Спосіб скоєння злочину та кримінальна відповідальність. Харків: Вид-во при Харківському державному ун-ті видавництво об'єднання «Вища школа», 1982. 161 с.
16. Мельниченко М.І. Кримінально-правова охорона порядку одержання доказів у кримінальному провадженні : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : за спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право. Київ : НАН України Інститут держави і права імені В.М. Корецького, 2016. 253 с.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / [уклад. голов. ред. В.Т. Бусел.]. К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2005. 1178 с.
18. Воронцов А.В. Родовий об'єкт злочинів проти правосуддя : шляхи удосконалення. Південноукраїнський правничий часопис. 2014. № 2. С. 41–44.
19. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина : [курс лекцій]. К. : Т-во «Знання», 2000. 771 с.
20. Логвинський Г.В. Кримінально-правова характеристика посягання на захисника чи представника особи: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : за спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2021. 248 с.
21. Дідик С.Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. К., 2009. 16 с.
22. Мельник Р. Проблеми визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 100–107.
23. Шепітько М.В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя : дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.08, 12.00.09 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 43 с.
24. Бунін Є.О. Втручання в діяльність судових органів за Кримінальним кодексом України : аналіз складу злочину та питання кваліфікації : автореф.... дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
25. Сахно Р.І. Кримінальна відповідальність за порушення права на захист (ст. 374 КК України) : автореф.... дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.